

НОВАТА ДОКУМЕНТАЛНОСТ ЗА ДИМИТЪР НЕНОВ (1901–1953)

ПОЛИНА АНТОНОВА⁵⁶

THE NEW DOCUMENTS ABOUT DIMITAR NENOV (1901–1953)

POLINA ANTONOVA⁵⁷

Резюме: Текстът представя накратко наличността и съдържанието на оригинални автобиографични документи, изцяло свързани с композитора Димитър Ненов (1901-1953). Словесният масив бе открит в началото на 2018 г. в личния архив на музиканта Мирко Каравасилев (1904-1966, ДА Шумен, фонд 1068, оп. 1). Неговото съдържание е напълно непознато. Докладът акцентира върху личен дневник, завещание и кореспонденция. Новооткритите документи дават отговор на някои въпроси и проблеми около творческата и житейската реализация на Димитър Ненов и поставят под съмнение наслоените с години митове, легенди и мистификации около личността му и неговия архив.

Ключови думи: Димитър Ненов, български композитор, личен архив, пиано, личен дневник

Summary: The text presents briefly the contents and reveals details of the original autobiographical document authored by the com-

⁵⁶ Полина Антонова, д-р, гл. асистент в ИИИЗк при БАН, сектор „Музика“, изследователска група „Музикална култура и информация“ (e-mail: pooli@abv.bg)

⁵⁷ Polina Antonova, PhD, Ass. Prof. at Institute of Art Studies, BAS, Music Department, Research group „Music culture and Information“ (e-mail: pooli@abv.bg)

poser Dimitar Nenov. This extensive work was discovered in the personal archives of the musician Mirko Karavasilev (1904-1966, Shumen, fund 1068, op. 1) in the beginning of 2018. The content of the autobiography was completely unknown. This text focuses on the personal diary, will, and correspondence of Dimitar Nenov. This newly discovered autobiographical document helps demystify questions and misconceptions about the personal and creative evolution of Dimitar Nenov and cast a doubt on the myths, legends and misunderstandings of his persona conceived over the years. **Keywords:** Dimitar Nenov, Bulgarian composer, personal archive, piano, personal dairy

„За да разберам всяка частица от дадена култура, трябва да я поставим в контекст, който включва нейната физическа или социална среда, обществена или частна, външна или вътрешна, защото това физическо пространство ни помага да структурираме събитията, които протичат в нея.“
Питър Бърк [Вълчинова-Чендова 2000, с. 5]

Настоящият текст представя автентични документи, които са изцяло свързани с житейския и творчески път на Димитър Ненов (1901-1953), един от най-обговаряните български творци от първата половина на миналия век. Те бяха открити през зимата на 2018 г., във връзка с изследователската работа върху непознатата семейна и чуждоезична кореспонденция, в личния архив на композитора [Антонова 2018а]. Първоопределящо за тяхната същност и стойност е фактът, че са създадени от Димитър Ненов и представляват оригинален изворов материал. Съхраняват се в ДА – Шумен, в личния фонд на Мирко Каравасилев⁵⁸ [ДА – Шумен, ф. 1068, оп. 1].

---

⁵⁸ Мирко Каравасилев (1904-1966) – цигулар, диригент, композитор, преподавател и съпруг на по-малката сестра на Димитър Ненов, певицата Маринка Ненова.

*Илюстрация № 1, Мирко и Маринка
Каравасилеви на пианото.*

Документалният масив съдържа семейна и лична кореспонденция, фрагменти от личния дневник на композитора [ДА – Шумен, ф. 1068, оп. 1, а.е. 225], части от черновата на клавирната методика и учебникът за гамите [ДА – Шумен, ф. 1068, оп. 1, а.е. 237], завещание [ДА – Шумен, ф. 1068, оп. 1, а.е. 231], семейни снимки [ДА – Шумен, ф. 1068, оп. 1, а.е. 268], телефончета [ДА – Шумен, ф. 1068, оп. 1, а.е. 227] и др.

Съдържанието им е напълно непознато и некомментирано до този момент. За тяхното съществуване имаше устни сведения, но през годините в българското културно пространство бе наложено мнението, че са умишлено унищожени след смъртта на композитора. Документалната наличност във фонда на Мирко Каравасилев до голяма степен опровергава градските митове и легенди и запълва (*от разстояние*) липсващите словесни части в архива на Димитър Ненов [НА – БАН, ф. 216, оп. 1]. Хвърля светлина върху белите петна в запазената лична кореспонденция.

Едновременно с това, част от автобиографичните документи разкриват екзистенциалните причини за фрагментарността и на нотния архив [НА – БАН, ф. 216], завършеността и нотното овеществяване на конкретни произведения. Новооткритият документален материал изясни съдбата на дълго коментиранията „Педагогия“ за пиано от Димитър Ненов, която също бе смятана за изчезнала [Антонова 2018в, с. 90-96].

Историята всъщност е следната: Маринка Ненова, като изпълнител на Завещанието на композитора, малко след смъртта на брат си предава личния му архив в Института за музика през

есента на 1953 (по това време оглавяван от Петко Стайнов). Изцяло предава нотните произведения – ръкописи, скици, наброски, чернови, партитури [НА – БАН, а.е. 170 – а.е. 331а]. Що се отнася до словесния дял – кореспонденция, биографичен и автобиографичен материал [НА – БАН, а.е. 1 – а.е. 169; а.е. 448 – а.е. 815], от него тя задържа в семейството частта на цитираните вече документи, които остават в Шумен, тъй като сем. Каравасилеви прекарва по-голямата част от живота си там. На практика архивът на Димитър Ненов се съхранява на 3 места: в Научния архив на БАН [НА – БАН, ф. 216, оп. 1], в Държавния архив в Шумен [ДА – Шумен, ф. 1068, оп. 1] и в къщата-музей „Димитър Ненов“ в Разград. Подобно ситуиране на документалността в българското музиковедие се наблюдава и в архивите на Петко Стайнов [Електронен архив Петко Стайнов] и Панчо Владигеров [Фондация „Духовното наследство на Панчо Владигеров“] и др. Според фрагментарното състояние на съхранения материал (нотен и словесен), фондът на Димитър Ненов може да бъде разглеждан като „особен случай“.

1. Завещания [ДА – Шумен, ф. 1068, оп. 1, а.е. 231]

Запазени са 2 завещания. Темпорално маркират времето преди и след двете лечения на композитора в Будапеща. Първото е от 25.08.1940: „...Указания за някои неща в случай, че ми се случи нещо преди да приготвя едно истинско завещание...“

Този документ е ценен, тъй като съдържа подробна и конкретна информация за всички произведения, писани до лятото на 1940 [Николов 1989, с. 196-198]. Кои да се изпълняват и кои не, къде е необходима редакция и как да се осъществи. Кои произведения и скици са изгубени и кои не, но са непригодни и неизползваеми. Например Симфония № 3 от 1923⁵⁹, чиято партитура е изцяло завършена и запазена [НА – БАН, ф. 216, оп.1, а.е. 189] е неизползваема и може да послужи единствено и само за проучване на композиционния стил на Димитър Ненов от студентските му години в Дрезден.

---

⁵⁹ Roëme oder Symphonie (нем. Поема или симфония), за голям оркестър. Писана в периода между 28.07. 1923 – 15.01.1924.

да се редактира за пиано и да се изпълнява като клавирна пиеса. Къде е това симфонично произведение така и не става ясно⁶⁰.

В този документ композиторът определя и конкретни музиканти, на които оставя разпространението на творчеството си – певиците Маринка Ненова и Елена Ангелова-Орукин, Иванка Митева, диригентите Любомир Романски и Асен Найденов, пианистите Венцислав Янков, Юри Буков и др.

По-късното Завещание датира от 1949, преди заминаването му на лечение в Будапеща. То е доста по-кратко и в него липсват подробности и конкретика около творчеството му, освен че го поверява на своите наследници. Този кратък документ дава информация в друг план и показва една от екзистенциалните причини за белите петна в личната кореспонденция и дневник: *„...Желя да се прегледа основно всичко, кореспонденции и мои бележки да се подредят. Нищо да не бъде унищожавано, а да се обърне в един архив... Пакет с надпис „да не се отваря, а да се изгори“, да не се отваря. Съдържанието му ще си остане в тайна. Не е толкова важно за другите, така че светът, който би се интересувал дори от малки подробности от моя живот, не ще загуби нищо. Напротив, оставям му всичко...“*

2. Личен дневник [ДА – Шумен, ф. 1068, оп. 1, а.е. 225]

Фрагментите от новооткрития личен дневник⁶¹ фиксират моменти от 1923 (Дрезден), 1930, 1938, 1943 г.

Изповедалните есета, както композиторът ги определя, очертават основната линия в творческата му реализация.

Частта от Дрезден документира: *„...Залових се с една нова*

---

⁶⁰ В нотния архив на Димитър Ненов е запазено само едно завършено клавирно произведение, в жанра на ноктюрното [НА – БАН, ф. 216, оп. 1, а.е. 304]. Формата, стилът и реализацията показват, че това е ранно произведение, писано в периода между 1916-1919 г. Клавирият творчество на композитора е подробно разгледано от интерпретаторска гледна точка в [Смилков 2017, 425 с.].

⁶¹ Към този неизвестен дневник на композитора трябва да се прибави и една малка част от документ от същия вид на немски език, който е разгледан подробно в [Антонова 2018, с. 52-56].

който е заминавал с мъж. Жена не се огрудвай — аз не съм мисляла и правяла нищо лошо, и брачностите са мъжи, които ме казват, че това което съм; който не са обичавели сдружения, а правявали са на други жени, който ко е обичавел, за да бъде правяван с обичавели мъжи.

Това писане описва съдържанието на всички думи с по-голям глас, който бива се казваме излизане и мислата ми. Жакет с кадри, да не се обвоява, а да се извори, не бива за да се обвоява. Съдържанието му ще си обаче бавно. Не е откъсва ваниа за джунките, така че ще бъде, който бива излизаван джунки от наши подробности около моя живот, и ще заучи много. Оставам му казвам всичко.

София 5. септември 49

Проф. Д. Желев

идея, за чието осъществяване ще минат години – издигането на българската музика – създаването една епопея, такава каквато нямаме досега.“ Реализацията на тази идея, която се ражда в Дрезден може да се проследи в няколко направления в по-нататъшния житейски и творчески път на Ненов. Основният фактор тук е концертната му дейност в България и извън нея, която стартира още в студентските му години. Запазените концертни програми, кореспонденция и автобиографичен материал [НА – БАН, ф. 216, оп. 1] документират, че в репертоара на композитора-пианист, българската музика има константно присъствие и в двете творчески проявления. Изпълнява свои или на колегите си произведения – Панчо Владигеров, Любомир Пипков, Петко Стайнов и прочее. В този контекст са концертите с Петър Панов, участията в Рим, соловите концерти в Тимишоара, турнетата в Германия, концертите в редица европейски радиа (Париж, Берлин, Дрезден, Белград) [Антонова 2018б, с. 1-11].

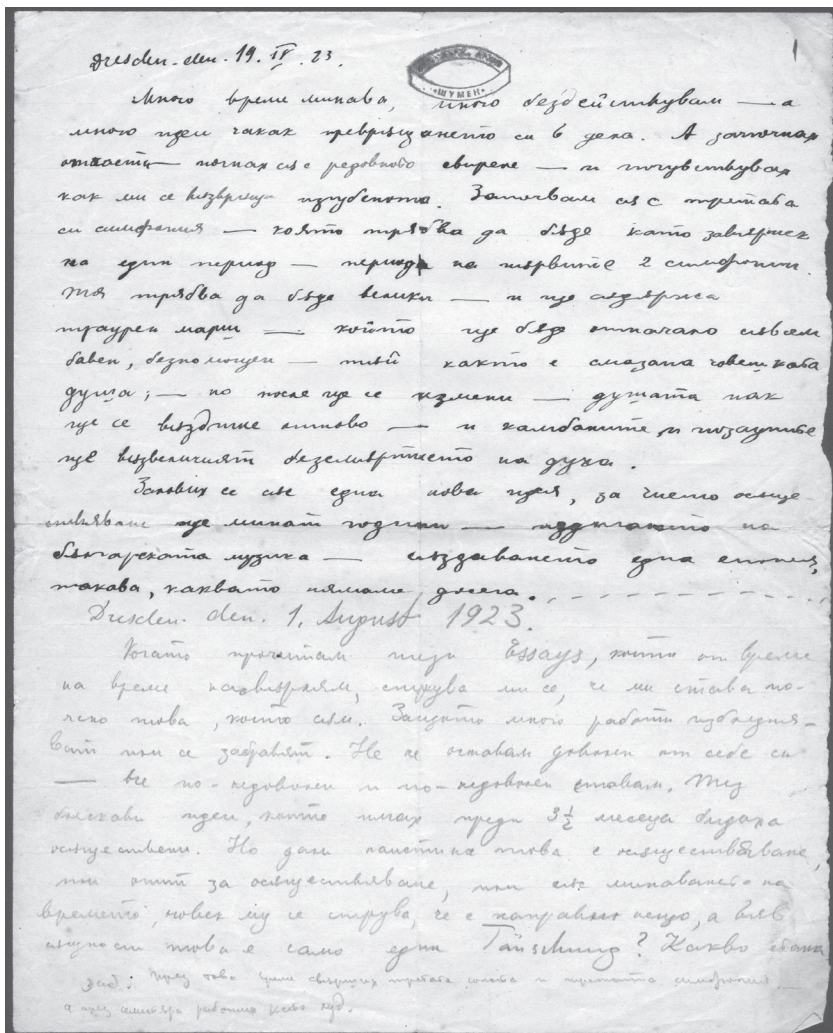
В този контекст се разглежда и дългогодишното близко приятелство, професионално и лично с диригента Любомир Романски [Антонова 2011, с. 36-92], както и контактите с пианиста Сава Савов [Антонова 2018б, с. 1-11], виолончелиста Славчо Попов, Венцислав Янков, Маргарита Лонг [Антонова 2014, с. 57-66] и редица други.

Припомням, че в курса на обучение по пиано в инструменталния факултет на НМА, присъствието на задължителното българско произведение е въведено по предложение на Димитър Ненов.

Отново в посока на българската музика и утвърждаване на българския национален музикален стил, Димитър Ненов активно работи, докато е главен музикален уредник на Радио София (1935-1937).

Що се отнася до композиционното му творчество – то в него идеята за българския национален стил намира различни звукови реализации – първоначално фрагментарно в Сонатата за пиано (1921) [НА – БАН, ф. 216, оп. 1, а.е. 170]. След това във вокално-симфоничните цикли за глас и оркестър [НА – БАН, ф. 216, оп. 1, а.е. 208-218], Концертът за пиано и голям оркестър [НА – БАН, ф. 216, оп. 1, а.е.183], Балада концертанте за пиано и оркес-

Илюстрация № 4, Личен дневник

тър [НА – БАН, ф. 216, оп. 1, а.е. 185], Рапсодична фантазия [НА – БАН, ф. 216, оп. 1, а.е. 193].

В определението българска епопея в хипотетичен план може

да се потърси и конкретно идеята за монументалната „Легенда за Балкана“ за соло баритон, двоен хор и голям оркестър по „Кървава песен“ на П. Славейков, която остава в скици [НА – БАН, ф. 216, оп. 1, а.е. 221]. Нейната нотна реализация започва 13 години по-късно, през есента на 1936 г. Подобна е и съдбата на създаването на Клавирния концерт – темата му се ражда през 1924 г. в Дрезден, първоначално като начало на 4-та симфония [НА – БАН, ф. 216, оп. 1, а.е. 238].

Личният дневник на композитора разкрива защо документалността и значителен брой произведения остават недовършени и в скици, както и причината за честите редакции: *„...всичко у мене да остава скица. Може би пак здравето е това – което не ми позволява в даден момент да направя нещо така, че то да бъде окончателно. Каквото и да направя, трябва да бъде поправено, видоизменено, допълнено или съкратено, изгладено, всичко остава някак си чернова... недовършени части от симфонии, наполовина написани клавирни пиески, започнати най-разнообразни песни, сюити, парафрази, рапсодии и пр. Или пък недовършени и недоизяснени (външно и формално), не идейно статии, есета, критики и книги...“* [ДА – Шумен, ф. 1068, оп. 1, а.е. 231].

Написаното индиректно показва каква е и съдбата на „Педагогия“ -та за пиано. Ненов оставя статии, нотни скици за конкретни технически упражнения и инструктивен материал [НА – БАН, ф. 216, оп. 1], но така и не систематизира изцяло своя методичен труд. Запазените материали са разделени между двата фонда НА – БАН, ф. 216, оп.1 и ДА – Шумен, ф. 1068, оп. 1, и имат фрагментарен характер.

Извън картината на творческата реализация, чрез запазената семейна кореспонденция в ДА – Шумен, ф. 1068, се разкриват неизменните житейски проблеми и неблагоприятни обстоятелства, които рефлектират върху музикалната осъщественост на Димитър Ненов.

Новата фактология, която документалността разкрива, разглежда в своята цялост и в детайли, допълва цялостната картина за мъчния житейски и творчески път на Ненов.

РЕФЕРЕНТНИ ИЗТОЧНИЦИ

Библиография

- Държавен архив – Шумен. ф. 1068, а.е. 225, 237, 231, 268, 227. [Darzhaven arhiv – Shumen. f. 1068, a.e. 225, 237, 231, 268, 227.]
- Електронен архив на композитора Петко Груев Стайнов. Фондация „Петко Груев Стайнов“ [онлайн] [прегледан 12 март 2018] Достъпен на: <http://arc.staynov.net/> [Elektronen arhiv na kompozitora Petko Gruev Staynov. Fondatsia „Petko Gruev Staynov“ [online] [viewed 12 March 2018] Available on: <http://arc.staynov.net/>]
- Научен архив на БАН. ф. 216, оп.1, а.е. 170, 183, 185, 193, 208-218, 221, 238. [Naushen arhiv na BAN. f. 216, op. 1, a.e. 170, 183, 185, 193, 208-218, 221, 238.]
- Фондация „Духовното наследство на Панчо Владигеров“. Къща-музей „Панчо Владигеров“ [онлайн] [прегледан 12 март 2018] Достъпен на: <https://vladigerov.org> [Fondatsia „Duhovното nasledstvo na Pancho Vladigerov“. Kashta-muzei Pancho Vladigerov [online] [viewed 12 March 2018] Available on: <https://vladigerov.org>]
- АНТОНОВА, Полина, 2018а. *Към творческата биография на Димитър Ненов. За непубликуваната чуждоезична и семейна кореспонденция в личния архив на композитора (1921-1952). Планов проект (ръкопис)*. София: ИИИЗк. [ANTONOVA, Polina, 2018a. *Kam tvorcheskata biografiya na Dimitar Nenov. Za nepublikuvanata chuzhdoezichna i semeйна korespondentsia v lichnia arhiv na kompozitora (1921-1952). Planov projekt (rakopis)*. Sofia: IIIzk.]
- АНТОНОВА, Полина, 2018б. *Неизвестни творчески сътрудничества от кореспонденцията на композитора Димитър Ненов (1901-1953)*. – В: *Сборник с доклади от Научна конференция „Млад научен форум за музика и танц“*. София: НБУ, (12), с. 1-11. ISSN 1313-342X. [ANTONOVA, Polina, 2018b. *Neizvestni tvorcheski satrudnichestva ot korespondentsiyata na kompozitora Dimitar Nenov (1901-1953)*. – V: *Sbornik s dokladi ot Nauchna konferentsia „Mlad nauchen forum za muzika i tants“*. Sofia: NBU, (12), s. 1-11. ISSN 1313-342X.]
- АНТОНОВА, Полина, 2011. *Непознатата кореспонденция между Димитър Ненов и Любомир Романски*. София: *Българско музикознание*. (3-4), с. 36-92. ISSN 1313-342X. [ANTONOVA, Polina. *Nepoznatata korespondentsiya mezhdu Dimitar Nenov i Lyuboir Romanski*. Sofia: *Balgarsko muzikoznanie*. (3-4), s. 36-92. ISSN 1313-342X.]

- АНТОНОВА, Полина, 2018в. Композиторският архив като предмет на историческото музикознание. *Българско музикознание*. (2), с. 90-96. ISSN 0204-823X. [ANTONOVA, Polina, 2018с. Kompozitorskiyat arhiv kato predmet na istoricheskoto muzikoznanie. *Balgarsko muzikoznanie*. (2), s. 90-96. ISSN 0204-823X.]
- АНТОНОВА, Полина, 2014. Едно непознато писмо на Димитър Ненов до Маргарита Лонг. *Българско музикознание*. (2), с. 57-66. ISSN 0204-823X. [ANTONOVA, Polina, 2014. Edno nepoznato pismo na Dimitar Nenov do Margarita Long. *Balgarsko muzikoznanie*. (2), s. 57-66. ISSN 0204-823X.]
- ВЪЛЧИНОВА-ЧЕНДОВА, Елисавета, 2000. *Градската традиционна инструментална практика и оркестрова култура в България (средата на XIX – края на XX век)*. София: Пони. ISBN 954-905-857-3. [VALCHINOVA-CHENDOVA, Elisaveta, 2000. *Gradskata traditsionna instrumentalna praktika i orkestrova kultura v Balgaria (sredata na XIX – kraja na XX vek)*. Sofia: Poni. ISBN 954-905-857-3.]
- НИКОЛОВ, Лазар, 1989. *Димитър Ненов*. София: Музика. [NIKOLOV, Lazar, 1989. *Dimitar Nenov*. Sofia: Muzika.]
- СМИЛКОВ, Ромео, 2017. *Клавирната музика на Димитър Ненов: от интерпретационна позиция*. Пловдив: Димитрия Желязкова. ISBN 978-619-90629-3-7. [SMILKOV, Romeo, 2017. *Klavirnata muzika na Dimitar Nenov: ot interpretatsionna pozitsia*. Plovdiv: Dimitria Zhelyazkova. ISBN 978-619-90629-3-7.]